

Куди рухатись українському кіно після війни

Іван Канівець

Приблизно рік тому я написав про те, як наші кінематографісти проклали дорогу російським танкам, добровільно взявши участь в завоюванні агресором нашого культурного простору («Кіно-Театр» №5, 2021). Мета – закликати молоде покоління українських патріотів йти вчитися кіномистецтву, щоб при наступній спробі росії захопити Україну ми змогли дати їй відсіч ще до того, як пролунає перший постріл. Адже у переважній більшості нинішніх студентів університету імені Карпенка-Карого, з якими я спілкуюся як викладач, свідомість сформована російським кіно та серіалами, а також російським сегментом соцмереж, звідки вони отримують у тому числі й новини. Такі люди, на мій погляд, не зможуть стати українськими режисерами, а будуть «режисерами в Україні».

У навчальних роботах таких студентів ми бачимо сумну тенденцію. Навіть якщо хочуть зняти щось позитивне про Україну, вони повторюють російські наративи, просто намагаються знак мінус поміняти на плюс. Це не дивно, адже українські наративи їм невідомі, а вникати в суть питань сучасна молодь не готова. Ми маємо чимало прикладів, коли люди старших поколінь, зрощені на радянських міфах, маючи бажання та доступ до матеріалів, змогли відкинути ворожу пропаганду. Але спосіб мислення молоді не передбачає поглибленого вивчення літератури та архівів, тому більшість житиме з тим інтелектуальним багажем, який отримала за часів навчання у школі, і переважно з інтернету та кіно.

Отже, ми маємо залучити до кіноосвіти частину молоді, яка з дитинства, завдяки батькам, пласту, вчителям-ентузіастам, літнім таборам, отримала патріотичний імпульс. Не кожна людина має здібності стати кінематографістом, але я закликав до того, щоб такі люди принаймні намагалися вступити на відповідні спеціальності.

Звичайно, це був голос волаючого в пустелі, проте актуальність проблеми не зменшилась. Я шкодую, що був надто обережним у висловах у тій статті, адже війна вимагає говорити прямо. Отже, кажу прямо: ймовірність що росія найближчим часом зникне з політичної мапи світу не дуже велика. Якщо таке станеться, то вона відновить сили і за 3-5-10 років буде готова розпочати чергову війну з нами.

Я дозволю собі процитувати одного російського «історика», Олександра Борисовича Широкограда, який у книзі «Росія – Англія: невідома війна. 1857 – 1907» пише: «Варто зауважити, що поляки ще у XVII ст. зрозуміли, що битися з москалями наодинці – собі дорожче. Тому за Петра I вони сподівалися на Карла XII, при Катерині – на Людовіка XV, потім – на Людовіка XVI, і навіть на турецьких султанів та кримських ханів. За Олександра I вони сподівалися на На-

полеона. На жаль, історія нічому не навчила панів, у 1920 р. вони сподівалися на Францію, у 1939 р. – на Францію, Англію та Лігу націй, а тепер сподіваються на США та НАТО». У цій цитаті показано, що росія в усі часи була загрозою для сусідів, цього разу поляків, але нас це також стосується. Зверніть увагу, що книга вийшла у 2004 році, але цитата завершується погрозою Польщі з натяком на війну в недалекому майбутньому. Ту війну, свідками і учасниками якої ми зараз є. Хто з нас у 2004 році готувався до війни? Такі люди були, але більшість вважала їх божевільними. Тоді як росія спокійно готувала нам сьогоднішнє. Так буде й далі. Все знову почнеться із захоплення культурного простору. Тому нам потрібні кінематографісти, які не шукатимуть виправдань для переходу на бік ворога, а будуть творити якісне українське кіно.

Поки що термін «українське кіно» намагалися визначити за мовою, за паспортами учасників знімальної групи, за джерелами фінансування. Але, враховуючи ситуацію з грошима, український фільм може бути знятий, наприклад, для Netflix, і мова буде англійською. Щоб знайти фінансування за кордоном, до знімальної групи можуть долучитися люди з польськими, канадськими, британськими паспортами. Тому це поняття важко визначити юридично, проте нинішня війна штовхає нас до такого бачення: це кіно створене на актуальні для України теми, з катарсисом, який спонукає глядача зробити щось корисне для нашої країни, наших громадян, нашого суспільства. Жоден юрист не впише таке трактування в документ, бо воно буде створене на оціночних судженнях, але ми з вами чудово розуміємо, про що йдеться. Це доволі широке визначення, яке охоплює безліч тем та жанрів. Сюди входять і комедії, і мелодрами, якщо глядачі після них будуть вмотивовані краще розпоряджатися своїм життям або дбати про тих, кого люблять. Дуже важливо, щоб це було кіно всіх жанрів, щоб «друзі» із-за поребріка не мали можливості запропонувати нашому глядачеві щось, чого ми не виробляємо.

Де взяти кінематографістів, здатних на такі речі?

В моєму заклику до молоді було два слабких моменти.

Перший: режисер має розповідати іншим людям про життя, але як це зробити, коли ця людина сама ще його не знає? Ця проблема помітна в багатьох студентських роботах. Піднімаючи якусь важливу та актуальну проблему, вони розкривають її з такою дитячою наївністю, що цінність роботи падає.

Другий: поки українське кіно не стало мейнстрімом, життя українських режисерів є вкрай важким. Нормальне фінансування знайти практично неможливо, треба робити кіно за малі гроші. Якщо ти хочеш тривалої співпраці зі

своєю знімальною групою, ти маєш підтримувати їх бойовий дух, але це важко через постійні проблеми у виробництві. Популяризація готового фільму вимагає додаткових коштів, яких немає, і хороші фільми часто залишаються маловідомими глядачам. На заваді стоять бюрократичні та юридичні перепони, бо нормативна база застаріла та взагалі не створювалася для сприяння українському кіно. (Що, як тепер можна зрозуміти, було ще одним завданням російських агентів у нашій владі від 1991 року, але це тема окремого дослідження). Молодь після вишу не готова до такого життя. Вона підсвідомо очікує слави та визнання, а їх чекає зневага та тяжка праця без винагороди.

Тому молодь в кіно – не кращий вибір для нинішньої України. Проте історичний момент дає нам можливість, яку ми не маємо втратити.

Після переможного завершення цієї війни розпочнеться демобілізація. Тисячі молодих людей, які побачили життя в найважчих його проявах, повернуться до мирних справ. Досвід дозволить їм оцінювати будь-які життєві ситуації значно адекватніше, ніж юнакам після школи. А це один із важливих критеріїв успіху в режисерській професії.

Військова служба привчає до дисципліни. Це може бути позитивним моментом, адже митці, як правило, слабо дисципліновані, і часто витрачають час неефективно. Щоправда, сувора дисципліна може обмежувати політ фантазії, який критично важливий для митця.

Військова служба позбавляє ініціативи. Але це російська/радянська традиція, від якої наша армія намагається позбутися. Адже саме ініціатива вояків на полі бою є нашою важливою перевагою у нинішній війні. Ця ініціатива потрібна як для пошуку та актуалізації важливих тем, так і для організації виробничого процесу.

Ті аспекти перебування у війську, що завадять вихованню хорошого режисера, не мають сильно вплинути на наших демобілізованих захисників, бо ця війна є інтенсивною і, сподіваюсь, буде відносно короткою. Військові чудово вміють працювати у команді, чому звичайних кінематографістів треба довго вчити. Військові, як правило, готові до копіткої роботи, якої потребує дослідження теми будь-якого фільму.

На мій погляд, вкрай важливо, що серед колишніх військових ми матимемо беззаперечних патріотів, які за гроші не будуть обслуговувати інтереси ворога. Також їхня готовність до праці в умовах українського кіно буде вища, через більшу моральну стійкість.

Тому залучення демобілізованих після перемоги військових до кіномистецтва, може дати нам той сплеск якісного українського кіно, про який ми всі мріємо.

Якщо ми захочемо скористатися цим шансом, маємо розуміти, що цей процес вимагає особливої організації, на яку нездатні окремі ентузіасти. По-перше, не кожен із демобілізованих зможе стати режисером. Тому при відборі має відбуватися творчий конкурс. Щоб знайти кращих, треба попрацювати з тисячами. По-друге, сама ідея піти в кіно спаде на думку одиницям. Має бути проведена відповідна рекламна кампанія. По-третє, маємо точно розрахувати

час. Пропозиція спробувати себе у кіномистецтві має знайти людину в перші тижні після демобілізації. До того, як колишній вояк втягнеться у цивільні справи, знайде роботу. До втрати бойового духу. Психологічно боротьба за українське кіно має стати для них продовженням боротьби за українську свободу.

Спроба залучити цих людей на чотирирічний курс навчання скоріше за все буде провальною. Вони іншими масштабами міряють час. Отже, навчати їх треба на інтенсивних курсах, які даватимуть левову частку знань у стислі терміни. Із досвіду спілкування з ними можу сказати, що вчитися вони будуть значно швидше за колишніх школярів. Щодо стипендії: навчання кіномистецтву в цьому випадку буде ефективним, тільки якщо це буде їх новим життям. Часу на якусь іншу роботу у них не залишиться.

Окрім режисерів з їхнього середовища, необхідно набирати й інші кінопрофесії. Складені з таких людей знімальні групи будуть працювати з ефективністю, яку важко буде побачити десь іще.

Якщо ми хочемо справжнього розвитку нашого кіно, готувати таких кінематографістів треба масово – вони закладуть належний фундамент для наступних поколінь. В останні роки молоді випускники опинилися серед «проросійських» знімальних колективів, і змушені були жити за їхніми правилами. Молодь, яка за кілька років прийде у знімальні групи, створені з колишніх військових, буде переймати їхні традиції.

Тепер про найважче. Хто і як організує цей процес? Теоретично, найпростіше організувати його на базі Національного університету ім. І. Карпенка-Карого. Проте, згадаємо про нормативи. Таке навчання ніяк не передбачено, підготовка та узгодження необхідних документів займе стільки часу, що ми пропустимо період, необхідний для дій, і це якщо навіть якщо такі документи будуть написані та затверджені. Адже постає проблема фінансування, яке можна буде вирішити лише через Верховну Раду.

Надія на приватні навчальні заклади, на мою думку, також марна – ці заклади не робитимуть набір за свій кошт.

Залишаються дві опції. В Україні щось може бути зроблено швидко та якісно, якщо знайти ентузіаста. Якщо хтось із бізнесменів, які мають можливість витратити мільйони на цей процес, і головне, зможе підтримувати його кілька кроків, візьметься за справу, вона може мати успіх. З одного боку, психологія наших мільйонерів не дає надії на такий поворот подій. Але приклад нинішнього Маріуполя, де величезний (дорогий!) завод був втрачений через те, що свого часу ми не займалися інвестиціями в культуру, може підштовхнути їх до розуміння необхідності безпеки у сфері культури.

Інша опція – це волонтерський рух. Це ніби остання можливість не втратити цей шанс, проте наскільки волонтерський рух зможе та захоче підтримувати довгограючий проект, це велике питання.

Україна є рекордсменом за кількості втрачених шансів в останні десятиріччя. Сьогодні у нас є можливість скористатися шансом. Але для цього потрібно, принаймні, почати обговорювати цю проблему та шляхи її вирішення.